

Victor Lund Shammas

Revolusjonens uår

Slavoj Žižek,
The Year of Dreaming Dangerously.
London & New York: Verso 2012.

«Måtte du leve i spennende tider» – slik lyder visstnok en forbannelse på kinesisk. Slavoj Žižeks siste bok handler om året 2011. Det var et spennende år i både positiv og kinesisk forstand. Žižeks bok (tittelen er lånt fra den australske 1980-tallsfilmen *The Year of Living Dangerously*, om det indonesiske Sukarno-regimet) er tidvis springende og ufullstendig, men den slovenske filosofen fører i pennen mange skarpe observasjoner fra dette skjebnesvangre året og evner å sette enkelthendelser i en større sammenheng. Den arabiske våren, etterdønnin-gene etter finanskrisen, Occupy Wall Street, europeisk fremmedfrykt, ABB og 22. juli er blant temaene som foreslås sett i sammenheng. Som så mange ganger tidligere evner Žižek å kombinere sin forkjærlighet for Hegel, Marx og Lacan på den ene siden, og på den andre siden, snusk, sladder og nedrig popkultur i en forrykende heksegryte av spådommer, kritikk og formaninger.

For norske lesere vil kapittelet om fremmedfrykt og 22. juli være spesielt interessant. Her knyttes finanskrisen av 2008 til innvandrерhat og islamofobi i Europa, og 22. juli-angrepene sees på som en ekstrem, men logisk forlengelse av europeisk fremmedfrykt – kanskje ikke en oppsiktsvekkende hypotese. Finanskrisen har vært et uforståelig fenomen for folk flest, skriver Žižek, like uforståelig som vulkanutbrudd eller jordskjelv må ha vært for oldtidens mennesker. Krisen har ført til enorm arbeidsledighet og økt fattigdom. Selv om slike utregninger er omstridte, anslo tenketanken Better Markets at krisen kostet USA nesten tretten billioner dollar i tapt BNP,¹ mens i Spania lå arbeidsledig-heten på nesten 25 prosent og ungdomsledigheten på over 50 prosent sommeren

2012.² Fremmedfrykt oppstår ut av folks behov for kognitiv orden i uregjerlige tider, og den kan sammenlignes med en mytologi som skaper system ut av det uforklarlige.

Žižek bruker dette poenget som en foranledning for å hevde at Anders Behring Breiviks manifest *ikke* er «en gal manns usammenhengende tale». Riktignok er ABB en motsetningsfylt karakter: Fiendebildet til terroristen er et amalgam av en «kulturmarxistisk» venstreside (derav jakkemerket med påskriften «Marxist hunter»), multikulturalistisk liberalisme og islamsk fundamentalisme, og hver av disse svarer til hvert sitt eget «politiske rom». Žižek mener ABB er målbærer av en form for oppdatert 1930-talls nazistisk retorikk hvor fienden tilskrives umulige, motstridende egenskaper – de rike jødene og de eiendomsapproprierende bolsjevikene står sammen (eller, forestillingen om jødene som parasittiske, barbariske vesener og allmektige herskere i nazifilmen *Der ewige Jude* av 1940) – i ABBs tilfelle, sekulære venstresidekrefter og religiøse fundamentalister på samme side. ABB er kristen, men bare på grunn av det kulturelle innholdet og ikke det spirituelle. Kristendommens religiøse innhold er bare viktig i den grad det utgjør en helhetlig kulturell størrelse og kan tjene som motsats til islamisme. ABB henter inspirasjon fra nazismen, men hyl-ler Max Manus og hater Hitler. ABB er antisemittisk, men er for staten Israel. Hvordan skal vi forstå denne «zionistiske nazisten», så fylt opp av motstridende karakteristikk, spør Žižek.

Lesenøkkelen ligger i den europeiske høyresidens reaksjon på ABB, ifølge Žižek. Selv om høyresiden fordømte ABBs terrorangrep i Oslo og på Utøya, benyttet de anledningen til å stille spørsmål ved de «underliggende» problemene ABB henvendte seg til. Han siterer den israelske avisa *Jerusalem Post* som på lederplass mente terrorangrepene i Oslo og på Utøya burde være begynnelsen på en «alvorlig gjevaluering av integrasjonspolitikken overfor innvandrere» i Norge.

Selv om slike reaksjoner kan virke som usmakelige lesninger av 22. juliangrepene fordi de impliserer at Breivik hadde «rett» i sine bekymringer (han henvendte seg til legitime problemstillinger, ifølge dette synet), er ikke Žižek fullt ut villig til å avvise dem. Grepet er en form for hegelianisme og typisk for

¹ Better Markets. 2012. *The Cost of the Crisis*. <http://bettermarkets.com/sites/default/files/Cost%20Of%20The%20Crisis.pdf>

² *The Telegraph*, «Spanish jobless rate 24.6pc, youth unemployment at 53pc.» 27. juli, 2012.

hans metode: Han avviser en vanlig oppfatning, konfronterer den med en eksisterende kritikk, hevder at dette alternativet også er på sitt vis utilfredsstillende og lanserer en tredje posisjon, som oftest kontroversiell og kontraintuitiv. Vi ser samme retoriske øvelse anvendt på 22. juli og spørsmålet om europeisk fremmedfrykt. På den ene siden har vi de multikulturalistiske liberalerne som stadig spør om vi er «tolerante» nok – skal vi tåle hijab på skolen, i politiet, i rettssalene? Skal vi akseptere kjønnssegregert svømmeundervisning for å etterkomme konservative religiøse krefter? Ulike innganger for menn og kvinner (som ved IslamNets omstridte møte på Høgskolen i Oslo,³ eller ved ortodokse synagoger)?

Toleransens tvangstrøye

Godtar vi «multikulturalistenes» måte å ramme inn den sosiale virkeligheten på – som en konflikt mellom toleranse eller intoleranse – har vi allerede tapt, sier Žižek. «På dette nivået,» skriver han, «er vi aldri tolerante nok, eller vi blir for tolerante». Vi havner i en fastlåst situasjon hvor innrømmelser i enten den ene eller andre retningen må produsere dårlige utfall, det Žižek kaller «getting caught up in the liberal game of ‘how much tolerance can we afford?’» Men hva er så *antitesen*? Er det å godta *Jerusalem Post*-lederskribentens «innrømmelse» at Breiviks angrep svarte til «legitime» utfordringer? Overhodet ikke. «Den eneste måten å bevege seg ut av den fastlåste situasjonen er å foreslå og å kjempe for et positivt universalistisk prosjekt som alle deltakere kan ta del i.»

Žižek siterer Paulus' brev til galaterne: «Her er verken jøde eller greker, verken slave eller fri, verken mann eller kvinne». Med andre ord, vi må bryte med *kategoriene* som ligger til grunn for den antatte konflikten. For å illustrere poenget forteller Žižek en anekdote fra protestbevegelsen mot den israelske sikkerhetsmuren som splitter opp palestinske jordområder: «Palestinske kvinner som demonstrerte ved sikkerhetsmuren, ble møtt av en gruppe jødiske, lesbiske kvinner fra Israel. Den gjensidige mistilliten mellom gruppene ble oppløst i deres første konfrontasjon med israelske soldater som vokter muren, og en stor-slagen solidaritet utviklet seg – en tradisjonelt kledd palestinsk kvinne omfav-

³ *NRK.no*. «Høgskole stopper kjønnsdelte møter.» 18. november, 2010. <http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.7386406>

net en jødisk lesbisk kvinne med piggete, lilla hår – et levende symbol på hva vår kamp burde være.»

Žižeks syntetiserende «løsning» for Europas problemer består altså i å ta til orde for universelle kategorier: verken liberal eller intolerant, kristen eller muslim, europeisk eller ikke-vestlig. Den samme universaliserende moralen ligger til grunn for hans kapittel om den arabiske våren. Her må vi lære å bryte med de to valgmulighetene som blir gitt oss: enten provestlig autokrat (Bashar, Mubarak) eller islamsk fundamentalist. Én mulig formelhistorie Žižek forutser i den lange vinteren etter fjorårets arabiske vår er at «folkelige opprør i arabiske land alltid ender med seier til militante islamister. Med et tilbakeblikk vil Mubarak dermed fremstå som det mindre ondet og budskapet vil være klart: bedre å hankses med djevelen du kjenner enn å leke seg med frigjøringskamp.» Men, advarer Žižek, mot en slik hard kynisme må vi ha tillit til at det finnes en tredje vei, fortrinnsvis hos den radikale venstresiden, eksemplifisert ved det avgjørende arbeidet til den egyptiske fagbevegelsen før Mubaraks fall.

«We are the 47 percent»

I et eget kapittel om «drømmearbeidet» som inngår i politisk representasjon, advarer Žižek mot begrensningene som følger med forestillingen om politisk universalisme. Hvordan klarer et parti eller en stat å fortrenge antagonismer mellom befolkningsgrupper og vise seg selv som representant for «alle»? Žižek prøver å argumentere for at storkapitalens interesser (som jo inneholder motstridende fraksjoner) best lar seg representere av Obamas «sosialdemokrati» (forfatterens egen merkelapp!) og likeartede politiske uttrykk – derfor støttet Wall Street Obamas kampanje ved forrige valg, ifølge Žižek. Problemet er politikere som prøver å representere alle (motstridende) grupperinger – husk hvordan Obama lenge klamret seg til ideen om «bi-partisanship», altså politiske løsninger på tvers av partigrensene – før eller siden må hankses med det faktum at innrømmelser til én gruppe er ensbetydende med å ta goder fra andre. Skal Senterparti-bøndene tekkes med proteksjonistisk osetoll, må SV-middelklassens appetitt for eksotiske, harde oster gå umettet.

«We are the 99 percent» var et håpløst slagord for Occupy-bevegelsen fordi man dermed ble tvunget til å favne over grupper som stod i objektiv strid med hverandre – hva har vel den 98. prosentilen til felles med den første når det gjelder livssjanser, syn på verden og interesser? Men Rick Santorums utspill om at

han, i motsetning til Occupy-bevegelsen, representerte det *fulle og hele 100 prosent* av befolkningen var virkelig tåpelig, skriver Žižek. Republikaneren Mitt Romney ble i september avslørt av et hemmelig videoopptak under et møte med rike bidragsytere til presidentkampanjen hvor han gikk hardt ut mot «47 prosent av befolkningen», noe demokratene godtet seg stort over:

There are 47 percent of the people who will vote for the president no matter what. All right, there are 47 percent who are with him, who are dependent upon government, who believe that they are victims, who believe that government has a responsibility to care for them, who believe that they are entitled to health care, to food, to housing, to you name it.⁴

Selv om Romneys «47 prosent»-utsagn fikk hard kritikk – og hovedpersonen selv noen uker senere gikk ut og sa at han hadde tatt «fullstendig feil» – var det et forfriskende ærlig utsagn, et forsøk – riktignok ufrivillig – på å bryte løs fra forestillingen om tverrpolitisk, universell representasjon.

Finans og moral

Om finanskrisen har Žižek først og fremst to skarpsindige observasjoner. For det første, vi må stritte imot moralske forklaringer på det som egentlig er kriser i underliggende økonomiske systemer, frikoblet fra enkelpersoners ansvar. Dette er det motsatte av hvordan Žižek tolker Paven, som skal ha sagt at «den nåværende krisen er ikke en krise i kapitalismen, men en krise i moral.» Den tyske teologen blir berømmet for sin ærlighet av Žižek, for poenget med å vise til moralen som forklaringsfaktor (aksjemeglerne var for grådige, for eksempel, eller grekerne var for late, eller boligeierne burde aldri påtatt seg lån de visste de ikke kunne klare å betjene) er nettopp å *unngå* at analysen blir hevet opp på et systemisk nivå. Angriper Žižek en stråmann? Neppe. EUs nye regler om å begrense bonusutbetalinger for bank- og finansansatte til en sum som tilsvarer én årslønn, den såkalte 1:1-begrensningen, viser at politikerne stadig tyr til moralske forklaringer for å vise handlekraft – problemet er grådigheten og ligger ikke i basis, synes de å ville si. Når en slik diagnose først er stilt, avslører løsningsforslagene hvor tragisk vanskelig det er å temme kapitalismen innenfor et

⁴ *Mother Jones*. «Full Transcript of the Mitt Romney Secret Video.» 19. september, 2012. <http://www.motherjones.com/politics/2012/09/full-transcript-mitt-romney-secret-video#47percent>

moralsk rammeverk – allerede nå meldes det om at meglerhus svarer på EU-lovgivningen ved å øke meglernes grunnlønn, en enkel måte å omgå lovverket på.⁵

For det andre, den globale motreaksjonen til finanskrisen – for eksempel, Occupy-bevegelsen – må unngå å bli til rene karnevalske feiringer. Žižek vil ha mer Lenin og mindre Bakunin: Vi kan si mye om Lenin, men han forstod verdien av disiplinerte organisasjoner, mener Žižek. Ut i fra denne synsvinkelen mislyktes Occupy-bevegelsen fordi den var strukturløs, kaotisk og dermed selvoppløsende. Žižek siterer en appellant under en Occupy-demonstrasjon i San Francisco i 2011 som stolt påstod at «vi har ikke noe program. Vi er her for å ha det gøy.» Den slags er utillatelig, mener Žižek, og siden Occupy-bevegelsen mislyktes i å bygge en varig organisasjon, var politiets rydding av Zucotti Park-leiren i New York mot slutten av 2011 i bunn og grunn en tilslørt gavepakke. I stedet for å måtte kripe til korset og innrømme at bevegelsen hadde mislyktes i å skape et varig, sterkt engasjement rundt en organisatorisk enhet, kunne Occupy-folket kåre politiet som syndebuggen. Uten politiet ville Occupy-bevegelsens tragedie blitt grelt åpenlys.

Boka ville ikke vært en sann žižeksk intervensjon uten enkelte krumspring ut i populærkulturen. Kapittelet om HBOs TV-serie *The Wire* er forbløffende gjennomtrengende. Her argumenterer Žižek overbevisende for at den populære seriens skildring av urban marginalisering, ruskriminalitet og politiarbeid hemmes av sjangeren «psykologisk realisme» som han mener tvinger serien til å tilby seerne en «mild sosialdemokratisk, individualistisk reformisme» som politisk løsning på problemene vi blir vitne til. Der andre har sett et radikalt oppgjør med alt som er råttent i politiet, politikken, fagforeningene, utdanningssystemet og massemediene i USA, hevder Žižek at David Simon, skaperen bak *The Wire*, begrenser seriens politiske moral – for å bruke Simons egne ord – til «en tiltro til at enkeltpersoner vil gjøre opprør mot 'riggede' systemer og arbeide for selvrespekt». Riktignok må det bemerkes at Žižek siterer selektivt fra Simon – går man til originalkilden, ser man at seriens skaper i neste setning kvalifiserer en «individuing» politisk moral ved å understreke strukturelle og systemiske faktorer.⁶

⁵ *FinancialTimes.com*, «Banks bow to EU over limit to bonuses.» 13. juni, 2012. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/9b023d40-b57e-11e1-b8d0-00144feabdc0.html#axzz28zZ41B11>

⁶ Douthat, Ross. «*The Wire's* politics.» *TheAtlantic.com*, 3. desember, 2008. <http://www.theatlantic.com/personal/archive/2008/12/-em-the-wire-em-s-politics/55825/>